

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

-

1 § Soveltamisala

Erityisen vaativat huoltoriidat

OiPsy-yksikön haastatteluosaamisen (sis. hypoteesityöskentely) hyödyntäminen olosuhdeselvityksiä tekeviä ammattilaisia kouluttamalla olisi lapsen edun ja kustannustehokkuuden kannalta parempi vaihtoehto, kuin mielipiteen selvittämisprosessin siirtäminen OiPsy-yksikköön. Tällöin lähtökohtaisesti kaikki lapset, joita olosuhdeselvitys koskee, tulisivat kuulluksi oikea-aikaisemmin laadukkaasti, eikä selvittelevä haastattelu olisi vain harvojen etuoikeus. Tähän tarkoitukseen on tehty Barnahus-hankkeen aikana valmis koulutuskokonaisuus (Lapsen haastattelu lastensuojelussa), jonka toteuttamisvastuu on osoitettu OiPsy-yksiköihin. Kyseessä oleva koulutus soveltuu sellaisenaan hyödynnettäväksi esimerkiksi olosuhdeselvityksiä tekeville ammattilaisille.

On mahdollista, että haastattelutehtävän siirtäminen OiPsy-yksikölle ei tuo toivottua lisäarvoa, koska oikeuspsykologisesta näkökulmasta erityisen vaativissa huoltoriidoissa lapselta voi olla lähes mahdotonta saada luotettavaa kertomusta. Kuten perusteluissa todetaan, lapsen kokemaa lojaliteettiristiriitaa tai vanhempien vaikutus lapsen kertomukseen vaikeuttavat lapsen kuulemista luotettavasti, mikä on ominaista erityisesti vaativissa, pitkälle edenneissä huoltoriidoissa.

Käytännössä olisi myös ratkaistava lapsen kuulemiseen liittyviä kysymyksiä, kuten missä lapsi kuullaan, kuka lapsen kuulee, kuka lapsen kuljettaa ja miten huoltajia kuulemisesta informoidaan.

Perusteluissa tuotiin esille, että OiPsy-yksiköissä olisi paras osaaminen erityisen vaativien erotilanteiden selvittämiseen: tämä tehtävä toisi huomattavan tarpeen yksiköiden henkilöstön kouluttamiselle, sillä vaativat erotilanteet eivät sinällään ole yksiköiden ydinosaamista.

Esityksessä on pidetty tärkeänä sitä, että yksiköiden erityisasiantuntemus lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen selvittämisessä säilyy ja vahvistuu. Tämän perustelun nähdään olevan ristiriidassa sen kanssa, että yksiköiden tehtäväksi lisättäisiin lasten kuulemiset erityisen vaativissa huoltoriidoissa, joihin ei liity minkäänlaista rikosepäilyä. Perusteluissa mainittiin myös, että tuomioistuimissa koetaan vaikeuksia väkivaltaväitteiden todentamisessa, ja että vain osa tuomareista katsoo, että heillä on riittävästi kokemusta lastensuojelusta ja huoltoriidoista. Näemme, että tähänkin haasteeseen parhaiten vastaa sekä tuomioistuinten että olosuhdeselvityksiä tekevien ammattilaisten osaamisen vahvistaminen.

Aikuiset erityistarpeiset kuultavat

Esityksessä on pidetty tärkeänä, että yksiköiden erityisasiantuntemus juuri lapsiin kohdistuneiden rikosepäilyjen selvittämisessä säilyy ja vahvistuu entisestään, mikä luettiin perusteluksi sille, ettei aikuisia rikoksen uhreja voitaisi ottaa yksikköön. Perusteluissa ei tarkenneta, miten aikuiset rikosten uhrin heikentäisivät yksiköiden lapsiystävällisyyttä, emmekä tavoita sitä.

Yksiköiden osaaminen on nimenomaan rikosepäilyjen selvittämisessä ja oikeuspsykologisissa kysymyksissä liittyen mm. kuulemisiin, joihin poliisi toivoo apua haastavien kuultavien osalta (erityistarpeet, lapset jne.). Nämä kysymykset ovat ytimiltään samankaltaisia kaikkien erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden osalta, jolloin olisi tärkeää, että säädöksessä jätettäisiin yksiköille mahdollisuus avustaa poliisia esimerkiksi haastattelun suunnittelussa näissä tilanteissa. Perusteluissa mainittuun ”kohtaamiseen” poliisi saanee parasta osaamista mainituista vammaispalveluista, mutta kuulemiseen liittyviin kysymyksiin vammaispalvelut ei pysty vastaamaan.

2 § Yksikön tehtävät

1) Pidämme tärkeänä, että tehtävä siirtyy juuri OiPsy-yksiköihin esim. seuraavista syistä:

-yhdenmukaisuus

-OiPsy-yksikön valmis osaaminen (linkittyy vahvasti yksiköiden muihin tehtäviin)

-tiedonsaantioikeus pysyy rajattuna (yksiköitä vain 5 Suomessa, vs. tiedonsaantioikeus kaikille HVA:n sote-työntekijöille)

Maininta siitä, että työntekijä voi tarvittaessa/ sovittaessa työskennellä esim. sosiaalihuollon tai poliisin tiloissa on hyvä, sillä tulkintamme mukaan tämä mahdollistaa ns. alihankintasopimukset. Näissäkin tapauksissa on tärkeää, että toiminnan hallinnointi tapahtuu yksiköistä käsin, jotta esim. yhteenvetoja tekevien työntekijöiden perehdytys ja ammatillisen osaamisen ylläpito turvataan.

2) Ehdotus: mahdollisuus avustaa poliisia muusta syystä erityisen haavoittuvassa asemassa olevien kuultavien kuulustelun suunnittelemisessa tai toteuttamisessa (esim. aikuiset erityistarpeiset/ kehitysvammaiset)

3) Yksikön esitutkintaa varten laatima materiaali on esitutkintamateriaalina selkeä. Huomioitavaa on, että myös yksiköiden tietojensaanti on rajallista (rikosepäilyn selvittämisen kannalta olennaiset tiedot), minkä johdosta yksikön kokoamat tiedot voi ajatella kuuluvan säilytettäväksi poliisissa. Tämä mahdollistaa ainakin suurimman osan materiaalista ns. uusiokäytön esimerkiksi niissä tilanteissa, kun tapaus tulee yksikköön uudelleen.

4) Ehdotus: perusteluista voisi poistaa maininnan ”sosiaalihuoltolain 29 b §:n esitöitä”, sillä OiPsy-yksikön ensivaiheen psykososiaalinen tuki ei ole luonteeltaan samanlaista kuin ns. virallisen määritelmän mukainen kriisityö (prosessinomaisuus, yhdenvertaisuus, järjestämisvastuu).

Luonnoksessa esitettyä ensivaiheen psykososiaalisen tuen määritelmää pidetään sopivana: akuutti ensivaihe, psykoedukaatio ja palveluohjaus kuulostavat hyvältä ja yksikön toimintaan sopivalta määritelmältä.

5) Ks. soveltamisala.

6) Ehdotus: - - koulutusta ja neuvontaa lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta sekä esimerkiksi rikosprosessiin, esitutkinnanaikaiseen työskentelyyn ja monialaiseen yhteistyöhön liittyen.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

- Ehdotus kokoonpanosta: poliisi, syyttäjä, yksikkö (sote-edustus) ja tarvittaessa asiantuntijaosallistuja tarpeen mukaan kutsuttaessa.

Pidämme tärkeänä, ettei kokoonpanosta säädetä liian tiukasti, jotta toiminta pysyy käynnissä. Esimerkiksi Oulun poliisilaitoksen alueella, missä lapsen sosiaalityöntekijä ei ole paikalla ryhmän palaverissa, sosiaalialan ammattilaisilta saadun palautteen mukaan tiedonkulku on ollut riittävää ja

tehostunut LASTA-mallin käyttöönoton jälkeen. Oulun mallissa Lasta-koordinaattori välittää tiedot asiantuntijaryhmän palaverista suoraan lapsen työntekijälle.

- Moniammatillisen asiantuntijaryhmän palaverin ja yhteenvedon sisältämien tietojen osalta on hyvä, että säännös jää riittävän väljäksi, jotta lasta koskeva tiedonkulku voidaan turvata.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

-

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

-

6 § Työnohjaus

-

7 § Järjestämisvastuu

Hyvä, ettei järjestämisvastuuta määritellä lain tasolla automaatiolla yliopistollisten sairaaloiden/lastenpsykiatrian klinikoiden tehtäväksi. Tämä antaa tarvittaessa mahdollisuuden yksiköiden uudelleensijoittumiselle kehittyvien rakenteiden ja muuttuvien tarpeiden kannalta.

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

-

9 § Korvauksen maksaminen

-

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

Kansallinen ohjaus on toivottu lisäys lakiin.

11 § Voimaantulo

-

Esityksen vaikutusarviot

-

Mahdolliset muut kommentitne esitysluonnoksesta

- Tarkistuspyyntö käsitteeseen ”oikeuspsykiatria” (s. 19): oikeuspsykiatrian erityisosaaminen - maininta johtaa harhaan, sillä lain tarkoittamissa yksiköissä ei olla tekemisissä mielentilatutkimusten tai syyntakeisuus-kysymysten kanssa.

- Kansallisen yhtenäisyyden lisäämistä edistäisi yksiköiden nimen säätäminen lailla. Nimi voisi olla yleinen ja mahdollistava tulevaisuutta ajatellen, esimerkiksi ”Sosiaali- ja terveydenhuollon oikeuspsykologian yksikkö”

- Ennen yksiköt on määritelty terveydenhuollon yksiköiksi, nyt sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiksi. Mahdollistaako tämä pääsyn myös sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmiin, kuten tällä hetkellä on pääsy potilastietojärjestelmiin? Voisiko hallituksen esityksen tasolla ottaa kantaa tähän asiaan.

Niemi Anna
Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Barnahus-hanke